

Van maliebaan tot Maliebaan, van tuinkoepel tot stadsvilla

Maliebanen kwamen in de 17e en 18e eeuw in veel steden voor. De speelbanen waren aangelegd voor het 'pallemaille' of maliespel. De Pall Mall in Londen was ook zo'n maliebaan. Van de meeste maliebanen is niets meer te zien. Die van Utrecht is nog een van de gaafste, ook al is het nu een deftige woonstraat.

Het maliespel was een hamer-en-balspel, waarbij men in zo weinig mogelijk beurten een paal moest zien te raken. Maliebanen waren ook populaire wandelpromenades, in feite de eerste stadsparken. Het maliespel was geliefd onder aanzienlijke burgers, waaronder destijds ook de Utrechtse studenten gerekend konden worden. De Utrechtse Maliebaan werd in Nederland genoemd vanwege haar kaarsrechte aanleg en de rijen linde- en iepenbomen aan weerszijden van de baan.

Tuinpaviljoens

Aan deze lommerrijke laan ontstonden al snel speel- en lusttuinen die als zomerverblijf dienden. Kleine tuinpaviljoens, koepels of speelhuisjes zorgden voor een aangenaam verblijf. Om een goed zicht op de speelbaan en de passanten te hebben stonden de koepels vaak over de rooilijn heen. In de zeventiende en achttiende eeuw vond een enorme groei van pleziertuinen met tuinpaviljoens plaats.

In de tweede helft van de 19e eeuw verzeen nieuwe stadsvilla's en herenhuizen langs de royale Maliebaan. De tuinen verdwenen grotendeels, maar een groot aantal van de oorspronkelijke tuinkoepels werd als koepelkamer in het huis opgenomen. De meeste 'erkers' aan de Maliebaan hebben dus een verborgen historie, die verwijst naar de beginperiode toen het nog een echte maliebaan was.

19e eeuw

Het overgrote deel van de huidige panden op de Maliebaan is gebouwd tussen 1860 en 1890, wat betekent dat rond 1900 de Maliebaan 'af' was. Met recht kan dan ook gesteld worden dat de Maliebaan de smaak van de 19e eeuw weerspiegelt. In de architectuurstijl is goed te zien dat de mode uit de 19e eeuw de hoofdrol

Maliebaan 81-83

speelt. De meeste huizen zijn gebouwd in de stijl van het neoclassicisme, zoals Maliebaan 20-24 (1860). Dan is er een reeks huizen in neostijlen met als fraai voorbeeld van neorenaissance Maliebaan 70 (ca 1880). Een goed voorbeeld van neogotiek is het huis van architect A. Tepe: Maliebaan 82-84 (1871). Het laatste grote bouwproject (1890) op de hoek met het Oorsprongpark is uitgevoerd in rijke neorenaissancestijl.

Veel huizen aan de Maliebaan werden in de oorlog geconfisqueerd door de bezetter, die deze laan wel bij hun status vonden passen. Ook het hoofdkantoor van de NSB was er gevestigd (Maliebaan 35). De Maliebaan is door zijn historie en architectuur een uniek stuk Utrecht; een aanwijzing tot beschermd stadsgezicht is dan ook in voorbereiding.

Bakermat van fietsend Nederland

Deze maand, precies 125 jaar geleden, stelde het Utrechts stadsbestuur een van de wandelstroken langs de Maliebaan open voor fietsers. Daarmee is deze strook vermoedelijk het oudste fietspad van Nederland.

De fietsstrook werd geopend op verzoek van de Utrechtse student Antoon Oudemans en andere fietsers. Zij vonden de gravellaag veel geschikter om op te fietsen dan de kinderkopjes in de meeste Utrechtse straten. Twee jaar daarvoor, op 1 juli 1883 werd in uitspanning Buitenlust, nu Maliebaan 81, de ANWB opgericht. Dit gebeurde door leden van verscheidene Nederlandse fietsclubs, waaronder de Utrechtse bankierszoon Everard Kol. Hier kwam ook het eerste kantoor van de ANWB.

De Nederlandsch Vélocipedistenbond (NVB) zoals de ANWB aanvankelijk heette, hield zich de eerste jaren vooral bezig met wielrennen. Dit hardrijden gebeurde op zoge-

naamde 'hoge bi's', stalen fietsen met één groot wiel voor en een klein wiel achter. Hardrijden op hoge bi's was zeer populair bij jongemannen uit de hogere burgerij. De fietsen waren niet voor iedereen weggelegd. Een 'hoge bi' kostte wel 400 gulden, ruim het jaarloon van een arbeider. Na 1890 brak de zogenaamde veiligheidsfiets door. Dit type had twee even grote wielen en een kettingaandrijving. Deze fietsen waren een stuk goedkoper (75 gulden rond 1900) en werden al snel populair. Rond 1900 werd al massaal gefietst. Op de Maliebaan kon je het leren op de fietsschool.

Op Open Monumentendag zal ANWB-historicus Hans Buijter ingaan op de belangrijke rol van de Maliebaan als bakermat van fietsend Nederland en rondleidingen geven door de voormalige uitspanning Buitenlust (Maliebaan 81). Tijdstippen: 12:00, 13:00, 14:00 en 15:00 uur.

Historische fietstocht

De fiets begon in de 19e eeuw als vrijetijdsattribuut en rijkeluijspeeltje. Tegenwoordig telt Nederland 18 miljoen fietsen en zijn we een echt fietsland.

Fietsen was in het begin alleen weggelegd voor mensen met geld en vrije tijd. Zij richtten fietsclubs op en trokken er op zondag op uit om toertochten en wedstrijden te rijden. Toch waren er rond 1885 al zoveel fietsen, dat in Utrecht langs de Maliebaan het eerste officiële fietspad werd aangelegd. Van auto's had toen nog niemand gehoord.

De vereniging 'De Oude Fiets' - een club van 500 enthousiastelingen die ons fietserfgoed in stand houdt - zal op Open Monumentendag de tijden van weleer doen herleven. De oudste fietsen van de vereniging - waaronder 'Grand bi's', 'safeties' en 'boneshakers' - zijn te zien tijdens een toerit door Utrecht. Uiteraard dragen de fietsers historische kledij.

Rond 10.30 zal de stoet via de Biltstraat Utrecht binnenrijden. Via de binnenstad, Domplein en

Lepelenburg gaat het naar de Maliebaan, waar men rond 13.00 uur hoopt te arriveren. Uiteraard zal op de Maliebaan, de bakermat van fietsend Nederland, een extra rondje worden gereden. Kijk voor uitgebreide informatie op onze website en de site www.oudefiets.nl.

Utrechtse Maatschappij tot Stadsherstel N.V.

Mens en gebouw staan centraal

Stadsherstel is een kleine organisatie die al 25 jaar persoonlijke aandacht besteedt aan haar huurders.

Met zorg worden heel diverse panden onderhouden.

Plompetorengracht 18 en Boogstraat 7 en 14 zijn door mooie voorbeelden van.

Deze panden zijn tijdens Open Monumentendag voor bezoekers opengesteld.